

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПОЗИЧОК ЯК СПОСІБ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНОЮ КРЕДИТНОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ БАНКІВ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті охарактеризовано особливості проведення реструктуризації проблемних кредитів в Україні. Проаналізовано дієвість її застосування. Вивчено зарубіжний досвід реструктуризації позичок. Автором окреслено основні напрями роботи банків з підвищення ефективності проведення реструктуризації.

In the article the features of the restructuring of problem loans in Ukraine are characterized. The effectiveness of its application is analyzed. The foreign experience in restructuring loans is studied. The main directions of the banks to improve the efficiency of restructuring are shown by the author.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах світової глобалізації підвищуються вимоги до стабільності та стійкості національної банківської системи. Розвиток більшості банківських криз зумовлений погіршенням якості кредитних активів. В Україні ситуація ускладнилася стрімким знеціненням гривні відносно провідних світових валют та значним обсягом кредитування в іноземних валютах. Перед вітчизняними банками гостро постало питання знаходження ефективних методів управління проблемними позичками. Найпоширеніший із них – це реструктуризація кредиту. Але важливо знайти такі умови реструктуризації, які б задовольняли інтереси як самого банку, так і позичальників. Це вкрай складна проблема, яка і до сьогодні не вирішена.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідження проблем подальшого вдосконалення функціонування банківської системи, зокрема проблема управління кредитною заборгованістю, привертає увагу багатьох вітчизняних вчених, серед яких потрібно відзначити праці В. Вовк, С. Вожжова, М. Денисенко, М. Дмитренко, В. Домрачова, В. Кабанова, Г. Карчевої, Л. Кузнецової, В. Полталюк, С. Прасолової, Л. Примостки, Т. Смовженко, О. Хмеленко, Р. Шевченко та ін. У цих роботах розглядаються проблеми формування і моніторингу кредитного портфеля, наводяться класифікаційні характеристики кредитів і пов'язаних з ними ризиків, висвітлюються ознаки «токсичних» кредитів, способи виявлення та методи управління ними.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатньо велику кількість публікацій, присвячених кредитній діяльності банків, в тому числі неякісним кредитним активам, питання саме ефективного проведення реструктуризації проблемної кредитної заборгованості в умовах нестабільності залишаються дискусійними і недостатньо опрацьованими.

Постановка завдання. Метою даної статті є узагальнення практичного досвіду реструктуризації проблемних кредитів вітчизняних та зарубіжних банків, виявлення проблем, які при цьому виникають та визначення перспективи подальшої роботи вітчизняних банків в цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу дослідження. При виявленні банками позичок, погашення яких ускладнено або за якими збільшилась ймовірність настання кредитного ризику, виникає необхідність проведення реструктуризації заборгованості.

З початком фінансової кризи багато позичальників зазнали дефолту, тому банки з метою мінімізації збитків у 2008-2009 рр. почали реструктуризовувати проблемну заборгованість своїм клієнтам.

Основні способи реструктуризації кредитів, які використовували вітчизняні банки у 2009 році, представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Основні способи реструктуризації кредитів банками України [1]

№ п/п	Банк	Пролонгація кредиту	Кредитні канікули	Зниження ставки	Зміна валюти позички
2	Райффайзен банк Аваль	так	так	ні	ні
3	ОТП Банк	так	так	ні	так
4	Сведбанк	так (тільки іпотека)	до 6 місяців	так (тільки іпотека)	так (тільки іпотека)
5	Правекс-банк	інформацію про шляхи реструктуризації не дають, пропонують «писати листи» і чекати рішення кредитного комітету			
6	Фінанси та Кредит	інформацію про шляхи реструктуризації не дають, пропонують «писати листи» і чекати рішення кредитного комітету			
7	Форум	інформацію про шляхи реструктуризації не дають, можливість реструктуризації вирішується в індивідуальному порядку			
8	Універсал Банк	ні	ні	так (до 12 місяців)	ні
9	Ерсте Банк	ні	так	так	ні
10	ПУМБ	так	так	так	так
11	Кредитпромбанк	так	так	так	так
12	Брокбізнесбанк				
13	Індекс-Банк	інформацію про способи реструктуризації не дають, спеціалісти кол-центру зовсім не володіють питанням			
14	VAB Банк	так (для іпотеки – до 420 місяців)	так (до 12 місяців)	ні	ні
15	Унікредит Банк	інформацію про шляхи реструктуризації не дають, можливість реструктуризації вирішується в індивідуальному порядку			
16	ВТБ Банк	інформацію про шляхи реструктуризації не дають, можливість реструктуризації вирішується в індивідуальному порядку			
17	ПриватБанк	Реструктуризація не проводиться			

Але треба зазначити, що фінансові установи на реструктуризацію боргів позичальників йшли дуже не охоче. До того ж регулювання банківського ринку й досі залишає бажати кращого, і прав у позичальників значно менше, ніж зобов'язань. Хоча Національний банк видав Постанову [2, с.3-6], в якій роз'яснено, як працювати з проблемними позиками, але цей нормативний акт носить рекомендаційну форму, що автоматично ставить банк у більш вигідну позицію.

Нацбанк зазначає, що банк разом з позичальником повинен погоджувати і спосіб реструктуризації, і витрати на неї, але, як показує практика, кредитор все одно залишає право вибору за собою.

Більше шансів на реструктуризацію мала іпотека. На першочерговості задоволення їхніх вимог наполягав і НБУ. До того ж, це було і в інтересах самих банків, адже довгостроковий кредит несе великі ризики, пов'язані зі складністю прогнозування платоспроможності позичальника, так і витрати на його обслуговування вище. Плюс до всього, «довгі» позики служать своєрідним кістяком для погашення зовнішньої заборгованості банків і своєчасного повернення депозитів.

Для банку найбільш оптимальний варіант – це «канікули» по тілу кредиту, якщо клієнт зобов'язується регулярно платити відсотки і банк при цьому може підняти ставку за кредитом на 1-2 процентних пункти (п.п.). В Україні діє норма про заборону підвищення ставок за кредитами в односторонньому порядку. Низький рівень кредитної культури, правова необізнаність призводили до того, що позичальники часто погоджувалися на умови банку, а потім просто переставали з ним розраховуватися. Хоча в суді можна оскаржити навіть вже підписаний договір, який передбачає підвищення процентної ставки.

Конвертація валютної позики в гривневу практикувалася рідше, при цьому всі курсові ризики перекладаються на позичальника. Хоча за умови скасування валютного кредитування і вимоги НБУ щодо переводу резервів, сформованих під проблемні валютні кредити в гривню, поступове переведення «валютних» позичальників у «гривневі» був би цілком логічним.

На зниження відсотків банки йшли лише в тому випадку, коли позичальник достроково погашав більшу частину позики або додатково надавав ліквідну заставу. Але кредитна ставка відображає вартість позикових ресурсів для банку, тому її зниження було символічним, в межах 1-3 п.п.

Обов'язкова умова проведення реструктуризації – підтвердження фінансових проблем. Для цього позичальник повинен надати банку незаперечні докази, що він не в змозі оплачувати свою позику. Але поняття «незаперечні докази» дуже розмите і не позбавлене суб'єктивізму зі сторони банку. При цьому долю позичальника вирішує кредитний комітет, який може близько місяця розглядати наданий пакет документів. До того ж немає ніякої гарантії позитивного рішення і надання саме тієї схеми реструктуризації, яка вигідна позичальникові. Крім того, якщо позичальник мав прострочку, то до її повного погашення реструктуризації не проводилася.

Із загальної маси позичальників, що звернулися за допомогою, близько 50-60% отримали кредитні канікули, 20-30% змінили валюту і ще 10-20% – пролонгували позики.

Але залишилися і ті, хто не зміг скористатися правом на реструктуризацію в принципі. Як правило, це позичальники, що просили подовження кредиту більш ніж на 2 роки, повне звільнення від його погашення або злісні неплатники.

На думку директора фінансової компанії «Фактор» Георгія Кононова, основна причина відмови клієнтові у реструктуризації – неможливість знайти компроміс між банком і клієнтом. Банк не зобов'язаний проводити її, тому для нього принципово, щоб клієнт розумів: реструктуризація кредиту – це ряд дій не тільки з боку банку, але і позичальника [3].

Але, в реальності все трохи інакше. Один з банкірів зізнався, поки у клієнта є «соки», банк часто «доїть» його до кінця, після чого пропонує реалізувати заставу [4]. Та й позичальники, які усвідомлюють, що їх фінансовий стан не налагодиться найближчі 6-12 місяців в тій мірі, щоб відновити платежі в колишньому обсязі, легше погоджуються продати авто або квартиру, ніж вступають в конфлікт з банком.

З іншого боку, реструктуризація банкам вигідна. Ті з них, хто керувався рекомендаціями НБУ і поступово списував збитки до 2011 р., зберіг свою капіталізацію, а також привів фактичне значення ліміту загальної короткої відкритої валютної позиції до нормативного відповідно до індивідуального графіка. Крім того, кредитори отримали можливість поліпшити рівень платоспроможності позичальників, не нагнітаючи проблемну заборгованість і зберігаючи кредитний портфель «чистим».

У 2010 році канікули у більшості позичальників закінчилися. А реструктуризація для багатьох людей виявилася не вигідною, оскільки нові договори практично у всіх банках передбачали збільшення суми переплати за кредитом. У підсумку виявилася величезна маса неплатників.

Беручи до уваги все розглянуто, можна зробити висновок, що проведення реструктуризації в Україні має ґрунтуватися на використанні кращих аспектів зарубіжної практики в поєднанні з особливостями ситуації, яка склалася в нашій країні. Узагальнену

характеристику складових програм реструктуризації кредитів у зарубіжних країнах буде наведено нижче.

Як свідчить зарубіжний досвід, реструктуризації підлягають насамперед іпотечні кредити (Великобританія, Мексика, Росія, США). Важливість підтримки саме іпотечних позичок зумовлена тим, що такі кредити, як правило, мають довгостроковий характер і значні розміри та водночас – виразніший соціальний характер.

Узагальнюючи умови реструктуризації кредитної заборгованості в окремих зарубіжних країнах в умовах кризи (табл. 2), варто зазначити, що найпоширенішими заходами цього процесу є пролонгація строків кредитування та зниження процентних ставок за кредитом. Конвертація валютних позичок (Аргентина, 2002 р.; Угорщина, 2008 р.; Росія, 2008 р.) і зменшення основної суми боргу (Мексика, 1995 р.; США, 2008 р.) були менш популярними в досліджуваних країнах.

Таблиця 2

Найпоширеніші заходи щодо реструктуризації кредитів в окремих зарубіжних країнах в умовах кризи [5]

Заходи	Мексика (1995 р.)	Аргентина (2002 р.)	США (1993 р.)	США (2008 р.)	Уругвай (2008 р.)	Угорщина (2008 р.)	Великобританія (2008 р.)	Росія (2008 р.)
Пролонгація строків кредитування	+			+	+	+	+	
Зниження процентних ставок	+	+		+		+		
Конвертація валютних кредитів			+			+		+
Зменшення основної суми боргу	+				+			

Але треба зазначити, що пролонгація кредитів в цих країнах, як правило, передбачала довгостроковий період (наприклад, у Мексиці – до 20 років), що давало позичальнику більше шансів на стабілізацію свого фінансового стану.

Реструктуризації кредитів доволі часто передувала процедура викупу проблемних позичок. Це спостерігалось в США (1993 р.), Швеції (1933 р.), Кореї (1962 р.), Аргентині (1995 р. і 2002 р.), Малазії (1998 р.), Казахстані (2008 р.), Угорщині (2008 р.), Росії (2009 р.) [5, 6, 7, 8]. Такий захід може реалізовуватися централізовано або в децентралізований спосіб і зазвичай застосовується у випадках, коли труднощі відчуває відносно незначна кількість банків.

Суть методу полягає у створенні в організаційній структурі банку або за її межами відповідного підрозділу з управління недіючими активами. Централізований спосіб передбачає створення державою спеціалізованої установи з викупу та управління проблемними активами всієї банківської системи. У цьому випадку проблемні активи обмінюються на боргові зобов'язання уряду.

Процедуру викупу проблемних банківських активів у Чилі, Угорщині, Польщі здійснювали безпосередньо центральні банки, а в Чехії, США, Мексиці, Південній Кореї – агентства з реструктуризації. При цьому застосовувалося або часткове, або повне придбання проблемних активів банків.

Важливим питанням у процедурі викупу є оцінка активів. Загальноприйнятою практикою є визначення ціни, за якою викупується актив за його поточною дисконтованою вартістю. З цією метою кредити поділяються на дві категорії: незабезпечені (реалізуються з більшим дисконтом) і забезпечені (отримують більшу вартісну оцінку).

Наприклад, під час банківської кризи 1997 року у Південній Кореї Корпорація з управління активами викупувала проблемні кредити банків за ціною, що становила 45% від балансової вартості забезпечених кредитів. Незабезпечені кредити купувалися за тривідсотковою ставковою номінальною вартістю. У Чехії державна фінансова установа (Konsolidacní banka Praha) здійснювала викуп проблемної заборгованості у банків за справедливою ринковою ціною (приблизно 60% від номінальної вартості активу) [5, с.13].

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, реструктуризація кредитних активів, проведена вітчизняними банками у 2008-2010 роках, не дала очікуваного результату – більшість цих кредитів так і залишилися проблемними, оскільки фінансовий стан позичальників не покращився. Тому, головним питанням у контексті реструктуризації кредитів в умовах кризи є зменшення платіжного навантаження на позичальників. Цього слід досягати шляхом створення сприятливих для повернення позичальниками взятих кредитів.

Необхідно до кожної кредитно-кризової історії підбирати свій ключик. Треба відокремити в кожному випадку шахраїв від чесних людей, розібратися в причинах неповернень, знайти нові інструменти управління проблемною кредитною заборгованістю.

При цьому важливо скористатися зарубіжним досвідом проведення реструктуризації, а саме: подовжити термін пролонгації проблемного активу (особливо за іпотечними позиками), знизити до економічно обґрунтованого рівня розмір процентної плати, розглянути можливість зменшення суми основного боргу за кредитом.

Масштаби зростання проблемної кредитної заборгованості в Україні такі, що не можливо обійтися без допомоги держави.

Необхідно забезпечити на законодавчому рівні сприятливі умови проведення реструктуризації для всіх сторін кредитної угоди. Доцільно створити спеціалізовану установу з викупу та управління проблемними активами, яка б обмінювала проблемні кредити на боргові зобов'язання уряду.

Список використаної літератури

1. Онищук Е. Реструктуризация проблемного кредита / Е. Онищук [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sxc.hu/678_6.
2. Про заходи щодо забезпечення погашення кредитів // Постанова Правління НБУ. – № 328 від 03.06.2009. – 18 с.
3. Банки держат проблемы в себе // Коммерсант-Украина. – 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://maanimo.com/news/articles/26561>.
4. Откуда у банков проблемные долги // Аргументы и факты (Украина). – 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.prostobankir.com.ua>.
5. Міщенко В. Реструктуризація кредитів в Умовах кризи: світовий досвід і можливості застосування в Україні // В. Міщенко, В. Крилова, М. Ніконова / Вісник НБУ. – 2009. – № 5. – С. 12–17.
6. Новиков В. Аргентинское танго. Кризисный вариант / В. Новиков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.bdm.ru/arhiv/1998/10/40/-42.html.
7. План совместных действий правительства, Национального банка и Агентства по регулированию и надзору за финансовым рынком и финансовыми организациями Республики Казахстан по стабилизации экономики и финансовой системы в 2009-2010 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru/government.kz/documents/govprog/27>.
8. Управление проблемными кредитами и возможности его применения в Узбекистане // Рынок, деньги и кредит. – 2007. – № 5. – С. 21.

Прийнято до друку 09.06.2011